UNIWERSYTET ŁÓDZKI

Uniwersytet Łódzki Wydział Filologiczny Zakład Lingwistyki Stosowanej i Kulturowej
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173, tel. (48 42) 6645298, 6645225, e-mail: glotto@uni.lodz.pl

Łódź, 28 stycznia 2023 r.

RECENZJA

Rozprawy doktorskiej Pauliny Magdaleny Oczko: *Nauczanie JPJO do celów specjalistycznych. Model rozwijania sprawności językowych na przykładzie polskiego języka medycyny (medycznego)*, przygotowanej na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL pod kierunkiem dr hab. Magdaleny Smoleń-Wawrzusiszyn, prof. KUL; (komputeropis, 476 ss.)

Przedstawiona mi do zaopiniowania rozprawa doktorska Pani Pauliny M. Oczko jest obszernym studium problematyki odnoszącej się do nauczania języków specjalistycznych w glottodydaktyce polonistycznej. Autorka podjęła decyzję, by w swoich rozważaniach przyjrzeć się uważnie temu, jak przebiegało w przeszłości oraz przebiega dzisiaj w Polsce kształcenie zróżnicowanych grup cudzoziemskich w zakresie języka medycyny/medycznego. Uznała, że zagadnieniem wartym szczególnej uwagi jest problem rozwijania sprawności (działań) językowych w obszarze tej odmiany języka specjalistycznego i postanowiła, o czym informuje w podtytule dysertacji, stworzyć model ich rozwijania.

Z przekazanych przez Autorkę informacji zawartych we Wstępie, jak też w wielu kolejnych fragmentach rozprawy wynika, że ów model powinien być dostosowany do najnowszych osiągnięć glottodydaktyki światowej i polskiej, a przede wszystkim do potrzeb zawodowych przybywających do Polski cudzoziemców zainteresowanych zdobyciem kwalifikacji medycznych (ci podejmują studia medyczne w języku polskim lub angielskim) bądź potwierdzeniem własnych kwalifikacji zdobytych poza naszym krajem (dotyczy to ostatnio np. dużej liczby pielęgniarek i lekarzy wykształconych w Ukrainie).

Dogłębny wgląd w problemy kształcenia JPJO w odmianie medycznej Autorka uzyskała nie tylko w drodze lektur, ale – co należy z uznaniem podkreślić – w trakcie kilkuletniej pracy lektorskiej w Warszawskim Uniwersytecie Medycznym. Dodam, że Autorka od kilku lat systematycznie publikuje w uznanych czasopismach językoznawczych i

glottodydaktycznych artykuły związane z tematyką podjętą w rozprawie (zob. 5 publikacji ujętych w Bibliografii), można więc zacząć Ją uważać za ekspertkę w danym obszarze wiedzy.

Całość rozprawy świadczy o tym, że Pani Paulina Oczko bardzo dobrze rozumie wyzwania wiążące się z koniecznością dostosowania specjalistycznego nauczania cudzoziemców do współczesnego rynku edukacyjnego i rynku pracy: potrafi dostrzec słabe strony tego rodzaju kształcenia oraz zaproponować rozwiązania w zakresie dostrzeżonych problemów. Cieszy fakt, że Autorka zwróciła uwagę właśnie na odmianę medyczną języka, gdyż od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej można zaobserwować wielkie zainteresowanie cudzoziemców kształceniem w polskich uczelniach medycznych, jak też chęcią podjęcia pracy w Polsce.

Struktura rozprawy

Przyjęta przez Autorkę perspektywa badawcza jest szeroka. We Wstępie Autorka przekonująco przestawiła teoretyczne i praktyczne cele badawcze oraz zastosowaną metodologię badań. W trzech zasadniczych częściach rozprawy I – teoretycznej (rozdz. I-IV), II – empirycznej (rozdz. V-VII), III – aplikacyjnej (rozdz. IX) mgr Paulina Oczko podjęła trud przekazania niemal całej kluczowej wiedzy (ale niekiedy także podstawowej, co uznaję za naddatek) odnoszącej się do badanych w rozprawie obszarów tematycznych.

W części teoretycznej naświetliła wiele zagadnień wynikających z powiązań między: językami specjalistycznymi (terminologia, odmiany), glottodydaktyką specjalistyczną, polskim językiem medycznym i sprawnościami językowymi (typy, techniki). W części empirycznej zaprezentowała hipotezy i pytania badawcze, a następnie przeprowadziła krytyczną analizę różnorodnych materiałów (skryptów, podręczników, sylabusów kursów o charakterze akademickim, materiałów internetowych – ofert kursów komercyjnych związanych z praktyczną glottodydaktyką polszczyzny w odmianie medycznej, oraz portali internetowych o charakterze poradnikowym). Przyjrzała się także rozporządzeniom związanym ze statusem zawodowym lekarzy w Polsce, jak też tym, w których zawarto wymagania odnoszące się do obcokrajowców, którzy planują nostryfikację dyplomu lekarskiego w Polsce. Ponadto omówiła strukturę oraz przebieg egzaminu z języka polskiego dla lekarzy i lekarzy dentystów przeprowadzanego przez Naczelną Izbę Lekarską (NIL). Jej analiza została ukierunkowana na sprawdzenie tego, czy materiały służące kształceniu i testowaniu odpowiadają współczesnym zasadom rozwijania sprawności językowych oraz do jakiego stopnia wychodzą naprzeciw potrzebom uczących się oraz nauczających. Ten cel został dodatkowo poparty wynikami badań ankietowych przeprowadzonych wśród

przedstawicieli dwóch stron procesu glottodydaktycznego. W części trzeciej rozprawy Autorka, wyciągając wnioski z przeprowadzonej analizy materiałowej i badań ankietowych, zarysowuje autorski model rozwijania sprawności językowych w obszarze polonistycznej glottodydaktyki odmiany medycznej języka.

Pracę zamykają: polskojęzyczne i anglojęzyczne streszczenia rozprawy, wykaz literatury przedmiotu, w którym wydzielono materiały do nauczania polskiego języka medycyny/medycznego m.in. w zależności od przyjętych celów nauczania. Bibliografia naukowa jest niezwykle bogata: składa się z ok. 500 różnych tytułów (rozpraw, artykułów, prac leksykograficznych i materiałów umieszczonych w netografii). W pracy znajdujemy też wykaz 28 opracowanych przez Autorkę schematów, 45 tabel, 16 wykresów i 4 zdjęć. Rozprawę wieńczy Aneks, w którym umieszczono przykładowe zadania z egzaminu języka polskiego organizowanego przez NIL, siatki pytań opracowane przez Autorkę do analizy materiałów dydaktycznych oraz formularze ankiet dla uczących się i nauczycieli.

Można uznać, że omówiona powyżej struktura pracy w pełni odpowiada tytułowi rozprawy i przedstawionemu w niej zamysłowi badawczemu. Tytuł rozprawy zapowiada właśnie taką szeroką perspektywę. Można postawić pytanie, czy była ona konieczna? Moim zdaniem wystarczyłoby skupienie się na terminologii i glottodydaktyce języka medycyny/medycznego (historii i współczesności) w nauczaniu polszczyzny i umieścić te rozważania w kontekście kształcenia innych odmian specjalistycznych w glottodydaktyce i glottodydaktyce polonistycznej. Tematykę związaną ze sprawnościami językowymi w glottodydaktyce języka ogólnego można było z powodzeniem ograniczyć, gdyż są to treści ogólnie znane. Z pewnością spowodowałoby to redukcję objętości dysertacji o kilkadziesiąt stron i w rezultacie ułatwiłoby proces jej redakcji i adiustacji. Autorka wybrała inną drogę i – przyznaję – również dotarła do celu.

Walory merytoryczne rozprawy

Moja ocena osiągnięcia badawczego pani Pauliny Oczko jest pozytywna. Poniżej pragnę zwrócić uwagę na najważniejsze moim zdaniem, walory tej rozprawy.

1. Wybór tematyki badań związanej z nauczaniem JPJO w odmianach specjalistycznych jest trafny i zgodny ze współczesnymi trendami badawczymi w glottodydaktyce. Polegają one, najogólniej rzecz ujmując, by badać przestrzenie mniej odkryte, wychodzące poza modele nauczania języków obcych w odmianie ogólnej. Pani mgr Oczko trafnie rozpoznała, że tą słabo dotąd zdefiniowaną i wymodelowaną przestrzenią jest w nauczaniu JPJO glottodydaktyka języka medycyny/medycznego.

2. Przedsięwzięcie badawcze Pani mgr Oczko uznaję za istotne dla współczesnej glottodydaktyki polonistycznej. Należy docenić wartość historyczną tej rozprawy. Autorka w rozdziale trzecim przedstawiła obszerne omówienia prac dotyczących dydaktyki i glottodydaktyki polszczyzny w odmianie medycznej, zwracając uwagę na różnorodne nurty badawcze (lingwistyczny, genologiczny, komunikacyjny). Badaczka przedstawiła także pełen dorobek glottodydaktyków polonistycznych zajmujących się tą odmianą języka, ukazując ewolucję badań od lat 70. XX stulecia do dziś. Podkreśliła znaczenie wczesnych prac badaczek reprezentujących UJ: M. Chłopickiej, Pukas-Palimąki i Daneckiej-Chwals oraz osiągnięcia wykładowców (polonistów i nauczycieli przedmiotów) Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UŁ, specjalizującego się od kilku dekad w nauczaniu kandydatów na studia medyczne w Polsce. Cieszy mnie jako redaktorkę naczelną czasopisma „Acta Universitatis Lodziensis. Kształcenie Polonistyczne Cudzoziemców", że Autorka uznała za ważne dla rozwoju polonistycznej glottodydaktyki języków specjalistycznych zawartość kilku tomów tego czasopisma (w szczególności 7/8 z 1996 r. i 23/2016).
3. Wysoko oceniam decyzję o przyjęciu przez Autorkę wertykalnego podziału języka medycyny/medycznego (zob. s. 105-106), który pozwala na rozróżnienie trzech typów komunikacji: a) specjalisty ze specjalistą – jest to komunikacja o charakterze naukowym; b) specjalisty z personelem medycznym (komunikacja charakterystyczna dla codziennych kontaktów lekarzy z personelem medycznym, żargon medyczny), c) specjalisty z laikiem/pacjentami (tu język staje narzędziem komunikacji z osobami niezwiązanymi z medycyną). Podział na wymienione tu trzy typy komunikacji jest konsekwentnie stosowany w całości rozprawy i tym samym staje się ważnym narzędziem metodologicznym.
4. Uznaję za słuszne skoncentrowanie się przez Autorkę na badaniach odnoszących się do sposobów rozwijania sprawności językowych (receptywnych i produktywnych) w glottodydaktyce polszczyzny medycznej. W przeszłości badacze zajmowali się przede wszystkim leksyką medyczną, formacjami słowotwórczymi i gramatyką (szczególnie składnią) jako najważniejszymi wyróżnikami języka medycznego (zob. ich wykaz sporządzony przez Autorkę w p. 3.3.3. na podstawie prac językoznawców polskich i glottodydaktyków). Bardzo rzadko natomiast były przez nich poruszane zagadnienia związane wprost z użyciem języka w odmianie medycznej w różnych typach komunikacji. Z pewnością skupienie się na realizacji działań komunikacyjnych w obrębie trzech wyróżnionych wcześniej typów komunikacji jest innowacją glottodydaktyczną i jednym z najważniejszych walorów rozprawy mgr P. Oczko.

5. Nie mam uwag do przyjętej prze Autorkę metodologii badań. Analiza materiałów dydaktycznych została wykonana z użyciem autorskich matryc analitycznych (zestawów pytań) w odniesieniu do każdej ze sprawności językowych: słuchania, mówienia, czytania i pisania. Autorka stwierdziła, że techniki stosowane przez autorów analizowanych materiałów dydaktycznych (w szczególności podręczników) nie różnią się od tych stosowanych w kształceniu polszczyzny ogólnej. Analiza pozwoliła jej zdefiniować niedostatki w zakresie sposobów rozwijania poszczególnych sprawności.
6. Za niezwykle wartościowe uznaję zaprezentowane w rozdziale VI i VII analizy (tematyczne, gatunkowe, socjokulturowe oraz ukierunkowane na rozwój umiejętności komunikacyjnych) materiałów dydaktycznych oraz sylabusów kursów JPJO prowadzonych w akademiach medycznych oraz w placówkach komercyjnych. Jestem pełna podziwu dla wysiłku włożonego przez Autorkę w pozyskanie danych i w samą analizę. Wyniki analiz Autorka przedstawiła w bardzo dobrze opracowanych tabelach.
7. Kolejnym walorem tej rozprawy jest zaprezentowane w rozdz. 7.3 krytyczne omówienie przeprowadzanego przez NIL egzaminu z JPJO dla przyszłych lekarzy i dentystów. Jest to jedyne znane mi omówienie formy i treści tego owianego tajemnicą egzaminu. W przypisie 131 (s. 323) Autorka pisze o trudnościach z pozyskaniem tych materiałów. Wypada postawić w tym miejscu pytanie: dlaczego NIL nie prezentuje testów przykładowych w wolnym dostępie ? W znacznym stopniu ułatwiłoby to proces przygotowań uczących się, wykształconych poza Polską lekarzy, do egzaminu a lektorom prowadzącym kursy przygotowawcze pozwoliłoby ukierunkować kursy merytorycznie i językowo. Autorka rozprawy ubolewa, że nie istnieje dotąd w naszym kraju system certyfikacji języków specjalistycznych.
8. Jednym z kluczowych fragmentów dysertacji jest rozdział VIII, w którym zaprezentowano rezultaty badań ankietowych przeprowadzonych w grupie 107 osób uczących się języka polskiego do celów medycznych oraz w grupie 15 osób prowadzących kursy języka polskiego w tej odmianie. Ankietowanym z obu grup przedstawiono podobny zestaw pytań odnoszących się do miejsca sprawności językowych w procesie nauczania oraz organizacji kursu językowego, a najistotniejszym wynikiem badań są sporządzone dla obu grup ankietowanych wykresy obrazujące opinie ankietowanych dotyczące kompetencji i umiejętności niezbędnych w zawodzie lekarza (zob. wykres 13,s. 355 i 16, s. 369). Autorka, budując zestaw pytań, wykorzystała Rekomendacje Polskiego Towarzystwa Komunikacji Medycznej i wytyczne zawarte w wybranych rozporządzenia Ministra Zdrowia.

9. Pani Paulina Oczko jest mistrzynią podsumowań; są one niezwykle ważnymi elementami tej obszernej, wielowymiarowej rozprawy. Na uwagę zasługują również krytyczne komentarze autorskie, często umieszczane w przypisach. Dostarczają one dodatkowej wiedzy o zagadnieniach podnoszonych w rozprawie i świadczą o erudycji Autorki oraz o Jej żywym zainteresowaniu podjętą tematyką.
10. Ostatni rozdział rozprawy pełni rolę kluczowego posumowania rozprawy. Autorka:
    - ✓ odnosi się w nim do decyzji związanych z przyjętą terminologią (nie rozwijam w swojej recenzji tego tematu, gdyż przyjęte przez Autorkę rozwiązania nie budzą moich zastrzeżeń) oraz m.in.:
    - ✓ określa cele nauczania języka w odmianie medycznej, wyraźnie rozróżniając kształcenie o charakterze akademickim i zawodowym;
    - ✓ wyodrębnia na podstawie analiz dokumentów państwowych i badań własnych wymagania i działania komunikacyjne dla lekarza w zakresie samokształcenia w obrębie trzech typów komunikacji (ukierunkowanej na zdobycie wiedzy medycznej, typu lekarz-lekarz i lekarz-pacjent);
    - ✓ określa najbardziej efektywne zasady organizacji zajęć z języka polskiego w odmianie medycznej, sprzyjające rozwijaniu sprawności językowych (znów z wyodrębnieniem celów akademickich i zawodowych). Bardzo interesujące i wartościowe w kształceniu (przyszłych) lekarzy wydały mi się zalecenia związane z czterema technikami przydatnymi w rozwijaniu aktywnego słuchania (parafrazowanie, klaryfikacja, odzwierciedlanie i podsumowywanie). Autorka uznaje za konieczne rozwijanie podczas kursów językowych z języka medycznego umiejętność komunikacji w zespole medycznym, jak też w rozmowie między lekarzem a pacjentem (zdaniem Autorki powinno się kształcić w szczególności techniki przekładania języka specjalistycznego na ogólny);
    - ✓ formułuje także zalecenia związane z różnymi typami komunikacji lekarza z pacjentem (wywiad telefoniczny, porada telefoniczna lub z wykorzystaniem platformy internetowej) oraz z wypełnianiem dokumentacji medycznej;
    - ✓ w punkcie 9.6 określa kierunki i cele dalszych badań i działań; postuluje stworzenie ogólnodostępnego programu nauczania polszczyzny medycznej, przeprowadzenie badań nad kształceniem cudzoziemskich kandydatów na studia medyczne w Polsce (tę grupę uczących się Autorka pominęła w opisanych w rozprawie badaniach), wypracowanie narzędzi do testowania znajomości (certyfikacji) języka polskiego do celów specjalistycznych oraz podjęcie badań odnoszących się do rozwijania

kompetencji interkulturowej w nauczaniu polskiego języka medycznego. Wszystkie te postulaty są dobrze osadzone w rezultatach badań opisanych w rozprawie.

Zamykając rozważania w tym fragmencie mojej recenzji, stwierdzam, że rozprawa mgr Pauliny Oczko w znaczący sposób zapełnia lukę w badaniach glottodydaktycznych związanych z organizacją kształcenia cudzoziemców w zakresie medycznej odmiany polszczyzny. Problematyka dotycząca tego typu kształcenia została ukazana z użyciem nowej perspektywy: z naciskiem na rozwój sprawności językowych, z położeniem akcentu na różne typy komunikacji medycznej oraz z odniesieniem do współczesnych wymogów kształcenia i komunikacji w dobie rewolucji elektronicznej.

Interesujące wydało mi się to, że Badaczka spojrzała na język medyczny w filozoficzny sposób, stawiając pytania, czym ten język jest i czemu ma służyć. Uznała, że medycyna jest silnie powiązana z humanistyką, gdyż jej celem podstawowym jest rozwiązywanie problemów ludzi. Wobec tego ważnym składnikiem kompetencji zawodowych lekarzy muszą być umiejętności komunikowania się w sytuacjach wynikających z przyjmowania różnorodnych ról. Nie sposób się z Autorką nie zgodzić.

Uwagi i postulaty

1. Mankamentem niniejszej rozprawy są obecne w niej liczne (nieraz po kilka na jednej stronie) usterki językowe świadczące o tym, że nie poświecono odpowiednio wiele czasu na adiustację tekstu. Psują one ogólne bardzo dobre wrażenie o kompetencjach dyskursywnych Autorki. Szczególnie wiele usterek jest w pierwszych częściach rozprawy. Przeważają typowe błędy literowe, ale należy także wspomnieć o błędach: składniowych (jak na s. 207: *Weryfikacja tej kwestii przebiegała* <u>*w osadzeniu analiz na poniższych pytaniach*</u>), fleksyjnych (np. w sytuacji wymieniania elementów), leksykalnych (np. niewłaściwe użycie wyrazów „ilość" i liczba"), ortograficznych (np. **na przeciw*, s. 52, **nie adekwatny*, s. 54), także w zakresie pisowni łącznej lub użycia wielkich liter), interpunkcyjnych. Pojawiają się w tekście ucięcia lub pominięcia fragmentów słów, jak na s. 183: [...] *znajomość strategii czytania może w* <u>*znaczą*</u> [zamiast: znaczący] *sposób wpływać na cały proces uczenia* się czy zdań czy też wiele usterek w jednym fragmencie, jak na s. 205: *Realizacja tak sformułowanych celów empirycznych pozwoli odpowiedzieć na szereg pytań, które porządkuję* <u>*w doniesieniu w czterech obszarach*</u> (zamiast: w odniesieniu do czterech obszarów). Niektóre z usterek zakłócają sens przekazywanych treści.
2. Wśród prac naukowych omawianych w rozdz. 3.1 brakuje mi szczegółowego omówienia monografii doktorskiej pani Dominiki Bartosik z UJ, która w 2021 roku obroniła pracę *Język*

polski jako obcy w odmianie specjalistycznej: nauczanie, uczenie się, ocenianie (jest dostępna w repozytorium cyfrowym UJ). Autorka tej pracy w części badawczej podjęła próbę opisu języka i komunikacji w odmianie medycznej na przykładzie języka pielęgniarek. Pani Oczko podaje tylko krótką informację o tej, zbliżonej tematycznie do Jej pracy, monografii, a przecież podejścia do tematu w obu pracach są warte porównania.

3. Pewne zastrzeżenia budzi sposób sformułowania założeń/hipotez badawczych (rozdz. 5.1). Wiele z nich to zwyczajne stwierdzenia faktów, jak p. 10: *Do tej pory nie opracowano certyfikacji w zakresie znajomości języka specjalistycznego* (s. 204). Można odnieść wrażenie, że założenia badawcze zostały sformułowane nie w fazie poprzedzającej badania, ale wtedy, gdy wyniki badań były już znane. Moim zdaniem, wystarczającym elementem tej rozprawy są dobrze sformułowane w przez Autorkę cele badawcze.
4. W całej rozprawie zostało rozrzuconych mnóstwo ciekawych pomysłów i rozwiązań dydaktycznych (propozycji tekstów, zadań, technik). Żałuję, że nie zostały one przedstawione w Aneksie i uporządkowane zgodnie z zarysowanym w rozdziale IX autorskim modelem rozwijania sprawności. Wtedy rozprawa uzyskałaby dodatkowy walor praktyczny. Namawiam Autorkę do upowszechnienia pomysłów w oddzielnej publikacji. Mógłby to być np. poradnik lub przewodnik dydaktyczny dla uczących się i nauczających polszczyzny w odmianie medycznej.

Podsumowanie

Podsumowując, stwierdzam, że zrecenzowana przeze mnie praca mgr Pauliny M. Oczko spełnia, z pewnymi zastrzeżeniami wymienionymi w Uwagach, wymagania stawiane rozprawom doktorskim określone w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2016 r. poz. 882). Równocześnie wnoszę o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

dr hab. Grażyna Zarzycka, prof. UŁ
e-mail: grazyna.zarzycka@uni.lodz.pl